

Leszek Pawłowski¹, Wojciech Leppert^{2,3}

¹Zakład Medycyny Paliatywnej, Gdański Uniwersytet Medyczny

²Katedra i Klinika Medycyny Paliatywnej, Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

³Zakład Badań nad Jakością Życia, Gdański Uniwersytet Medyczny

Sprawozdanie z X Jubileuszowej Konferencji Czasopisma „Medycyna Paliatywna w Praktyce”

W dniach od 13–14 października 2017 roku w Gdańsku odbyła się X Jubileuszowa Konferencja Czasopisma „Medycyna Paliatywna w Praktyce” zorganizowana przez Wydawnictwo Via Medica. Jubileuszowy charakter Konferencji wiązał się również z obchodami 10-lecia „Medycyny Paliatywnej w Praktyce”, która ukazuje się nieprzerwanie od 2007 roku. Podczas otwarcia Wojciech Leppert podziękował Pani Dr hab. n. med. Małgorzacie Krajnik, Prof. UMK za utworzenie i rozwój czasopisma oraz wieloletnią pracę na stanowisku Redaktora Naczelnego. Następnie przywitał gości specjalnych: Panią Dr Wiesławę Pokropską Konsultanta Krajowego w dziedzinie medycyny paliatywnej, Pana Prof. Sama Ahmedzai z University of Sheffield i Pana Prof. Davida Olivera z University of Kent, który pełni funkcję Zastępcy Redaktora Naczelnego „Medycyny Paliatywnej w Praktyce”.

W pierwszej sesji Konferencji „Stan obecny i perspektywy rozwoju opieki paliatywnej” Pan Prof. Sam Ahmedzai wygłosił wykład pt. „Ocena jakości życia chorych w opiece paliatywnej i wspierającej”, którym wprowadził uczestników w zagadnienie jakości życia, będące jednym z tematów przewodnich Konferencji. Pan Profesor odnosił się wielokrotnie do przykładów ze swojej bogatej praktyki klinicznej w zakresie opieki nad pacjentami z chorobą nowotworową i postulował potrzebę indywidualnego podejścia do pacjenta, wymagającego dostosowania postępowania medycznego do konkretnych potrzeb i preferencji chorych i ich

opiekunów. Z podobnym przekazem zwrócił się do uczestników Konferencji Pan Prof. David Oliver, który w wystąpieniu pt. „Opieka paliatywna dla pacjentów z chorobami neurologicznymi” ukazał potrzebę włączenia postępowania z zakresu opieki paliatywnej również u osób z postępującymi chorobami neurologicznymi, którzy w Polsce niejednokrotnie nie uzyskują właściwego wsparcia w tym zakresie. Na szczególną uwagę zasługuje prezentowany przez Pana Profesora model objęcia opieką paliatywną pacjentów od chwili rozpoznania nieuleczalnej choroby, zakładający dostosowanie zakresu świadczeń do indywidualnych potrzeb pacjenta i opiekuna występujących na poszczególnych etapach choroby. Ponadto, Pan Profesor David Oliver wskazał szereg zagadnień etycznych wymagających rozmowy pomiędzy lekarzem a pacjentem w ramach planowania opieki z wyprzedzeniem (*advance care planning*). Zaliczył do nich kwestię prowadzenia resuscytacji krążeniowo-oddechowej, stosowania antybiotyków, żywienia za pomocą gastrostomii, a także problemy psychosocjalne i duchowe. Innym poruszonym przez Pana Profesora zagadnieniem było wsparcie rodzin i opiekunów oraz personelu placówki ochrony zdrowia, zaangażowanych w opiekę nad pacjentami z chorobami neurologicznymi [1].

Po dyskusji kończącej pierwszą sesję, Pani Doktor Elwira Góraj omówiła zastosowanie bisfosfonianów w leczeniu bólu w prezentacji zatytułowanej „Kwas zoledronowy u chorych w leczeniu paliatywnym”.

Adres do korespondencji: Leszek Pawłowski

Zakład Medycyny Paliatywnej, Gdański Uniwersytet Medyczny

ul. Dębinki 2, 80–211 Gdańsk

tel./fax: 583491573

e-mail: lpawlowski@gumed.edu.pl

Medycyna Paliatywna w Praktyce 2017; 11, 3, 126–128

Copyright © Via Medica, ISSN 1898–0678

Kolejnym przewodnim tematem konferencji były różne aspekty leczenia bólu u pacjentów w opiece paliatywnej. W sesji 2 „Teoretyczne podstawy leczenia bólu” Pani Profesor Barbara Przewłocka z Instytutu Farmakologii PAN w Krakowie przedstawiła bardzo interesujący wykład na temat podstawowych mechanizmów działania przeciwbólowego opioidów. Obejmował on charakterystykę trzech receptorów opioidowych i ich podtypów, a także stosowanej w tym zakresie terminologii, według Komisji Nomenklaturowej *International Union of Basic and Clinical Pharmacology* (IUPHAR). W dalszej części wystąpienia Pani Profesor poruszyła problemy powinowactwa poszczególnych leków do receptorów opioidowych, efektów aktywacji receptorów opioidowych w bólu ostrym i działania analgetycznego opioidów w bólu przewlekłym, a także wskazała kierunki poszukiwania nowych leków i terapii bólu [2]. Trudny temat mechanizmów uzależnienia od analgetyków opioidowych przedstawił w bardzo interesujący sposób Pan Profesor Ryszard Przewłocki z Instytutu Farmakologii PAN w Krakowie. W swoim wystąpieniu zaliczył zaburzenie używania opioidów do katalogu przewlekłych i nawracających chorób ośrodkowego układu nerwowego, przedstawił objawy i możliwości leczenia, a także wskazał kierunki poszukiwań i perspektywy nowych terapii uzależnienia od opioidów [3]. Z kolei wystąpienie, Pana Profesora Jana Dobrogowskiego dotyczyło roli kanabinoidów w leczeniu bólu przewlekłego. Pan Doktor Łukasz Przysło w wykładzie na temat neurofizjologii bólu skoncentrował się na charakterystyce bólu u noworodków z perspektywy neurologicznej, wskazując na metody postępowania w zakresie identyfikacji i oceny bólu w tej grupie pacjentów.

Pani Dr n. med. Małgorzata Malec-Milewska podczas wykładu starała się udzielić odpowiedzi na pytanie: jak skutecznie leczyć bóle przebijające?

W sesji 3 „Leczenie bólu i duszności” Pan Profesor Jerzy Wordliczek z Kliniki Intensywnej Terapii Interdyscyplinarnej *Collegium Medicum* Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie przedstawił dwa wykłady dotyczące ogólnie leczenia i bardziej szczegółowo farmakoterapii bólu neuropatycznego [4]. Tematem pierwszego wystąpienia Pana Profesora była charakterystyka stosowania leków pierwszej, drugiej, trzeciej i czwartej linii w leczeniu bólu neuropatycznego, a drugie wystąpienie koncentrowało się na roli koanalgetyków (adjuwantów analgetycznych). Z kolei, Pan Dr n. med. Tomasz Dzierżanowski zreferował uczestnikom o czym warto pamiętać, decydując o sposobie leczenia bólu przebijającego.

Poza problematyką leczenia bólu podczas Konferencji były również prezentowane prace dotyczące

innych uciążliwych objawów występujących u pacjentów w opiece paliatywnej. Pan Dr n. med. Zbigniew Żylicz wygłosił wykład na temat leczenia objawów u chorych na nowotwory trzustki, natomiast Pani Dr hab. med. Małgorzata Krajnik, Prof. UMK z Katedry i Zakładu Opieki Paliatywnej *Collegium Medicum* im. Ludwika Rydygiera w Bydgoszczy przedstawiła uczestnikom zagadnienie leczenia duszności u chorych na nowotwory.

W drugim dniu Konferencji dominowały zagadnienia związane z jakością życia, psychoonkologią i opieką paliatywną nad pacjentami z POCHP i z zaawansowaną niewydolnością nerek, a także odbyła się sesja prac zgłoszonych przez uczestników. W sesji 4 „Ocena jakości życia chorych w opiece paliatywnej” Pani Profesor Krystyna de Walden-Gałuszko z Katedry Psychiatrii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie na podstawie wyników badań własnych i danych z literatury przedstawiła różne możliwości poprawy jakości życia chorych w opiece paliatywnej. Wystąpienie dotyczyło zwłaszcza możliwości poprawy jakości życia w obszarze psychicznym i koncentrowało się na roli poczucia humoru, nadziei i optymizmu, a także ciekawości i kreatywności. Ponadto, Pani Profesor przedstawiła rozwój form opieki paliatywnej w zakresie poprawy jakości życia [5].

Zagadnienie jakości życia z perspektywy metodologicznych podstaw jej oceny przedstawił Pan Profesor Mikołaj Majkiewicz z Katedry Psychologii Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego. Wykład obejmował przede wszystkim charakterystykę narzędzi stosowanych do oceny jakości życia i ich adaptacji do polskich warunków. Wystąpienie Profesora Wojciecha Lepperta dotyczyło natomiast jakości życia chorych z bólem przewlekłym.

Pani Prezes Polskiego Towarzystwa Psychoonkologicznego Dr hab. n. med. Marzena Samardakiewicz — Kierownik Zakładu Psychologii Stosowanej Uniwersytetu Medycznego w Lublinie, zapoznała uczestników Konferencji z perspektywami rozwoju psychoonkologii. W szczególności przedstawiła genezę i rozwój psychoonkologii na świecie i w Polsce oraz opisała aktualne działania, które prowadzi Polskie Towarzystwo Psychoonkologiczne we współpracy z Instytutem Badań Edukacyjnych w Warszawie w zakresie ustalenia krajowych ram kwalifikacji dla zawodu psychoonkologa. Ponadto, wskazała na potrzebę kształcenia personelu medycznego w zakresie psychoonkologii, a także postulowała wprowadzenie zmian w przepisach rozporządzeń dotyczących finansowania świadczeń zdrowotnych, zmierzających do zapewnienia chorym na nowotwory i opiekunom wsparcia psychoonkologicznego.

Sesję 5 „Opieka paliatywna u pacjentów z chorobami nienowotworowymi” rozpoczęła Pani Dr n. med. Iwona Damps-Konstańskiej z Kliniki Alergologii Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego w prezentacją dotyczącą opieki paliatywnej u chorych na przewlekłą obturacyjną chorobę płuc (POChP). Pani Doktor skoncentrowała się na problemach występujących w tej grupie chorych u kresu życia i dostępnych formach wsparcia, przedstawiła również bardzo bogate własne doświadczenia związane z realizacją zintegrowanego modelu opieki sprawowanej nad chorymi na POChP [6]. Pani Profesor Monika Lichodziejewska-Niemierko z Zakładu Medycyny Paliatywnej Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego przedstawiła uczestnikom najnowsze standardy postępowania u chorych z niewydolnością nerek objętych opieką paliatywną podczas wykładu „Opieka paliatywna u chorych z niewydolnością nerek”. Ponadto, Pani Profesor wskazała na potrzebę indywidualnego rozważenia zasadności podjęcia leczenia nerkozastępczego u pacjentów z zaawansowaną chorobą, w okolicznościach, gdy mogłoby ono stanowić uporczywą terapię.

W sesji prac zgłoszonych przez uczestników przedstawiono krótkie prezentacje wyników badań naukowych i opisy przypadków dotyczące różnych aspektów opieki paliatywnej. Pani Mgr Weronika Ciećko ze Studenckiego Koła Naukowego Ekonomika i Zarządzanie w Ochronie Zdrowia Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego przedstawiła pracę „Analiza jakości życia pacjentów w zaawansowanej fazie chorób przewlekłych”, prezentując wyniki badania ankietowego przeprowadzonego wśród 81 pacjentów z zaawansowaną chorobą, uzyskane przy zastosowaniu kwestionariusza EQ-5D-5L [7]. Kolejne dwie prace zostały przedstawione przez Panią Doktor Janinę Kokoszka-Paszkot. W pierwszej Autorka prezentowała wyniki badania jakości życia pacjentów w podeszłym wieku leczonych cytostatykami, w drugiej zagadnienia neuropatii obwodowej spowodowanej leczeniem cytostatykami i jej wpływu na sprawność funkcjonalną chorych na nowotwory.

Pani Doktor Ilona Poćwierz-Marciniak zaprezentowała wyniki badania pilotażowego na temat czynników wpływających na podejmowanie pracy w opiece paliatywnej, a Pani Doktor Renata Cwiek w formie opisu przypadku starała się udzielić odpowiedzi na pytanie „Czy pacjent powinien decydować o miejscu i sposobie leczenia?”. Konferencję zakończył wykład Pani Doktor Justyny Janiszewskiej z Zakładu Medycyny Paliatywnej Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego „Dobrostan psychiczny w sytuacji zaawansowanej choroby somatycznej” stanowiący prezentację wyników badań prowadzonych razem z Panią Doktor Joanną Kozaką z Zakładu Psychologii Klinicznej i Neuropsychologii Uniwersytetu Gdańskiego. W podsumowaniu Konferencji Profesor Wojciech Leppert zaprosił wszystkich obecnych i zainteresowanych do udziału w XI Konferencji Czasopisma „Medycyna Paliatywna w Praktyce” *post Research Congress EAPC (European Association for Palliative Care)*, która odbędzie się w Gdańsku w dniach 8–9 czerwca 2018 roku.

Piśmiennictwo

1. Oliver D. Palliative care for people with neurological disease. *Medycyna Paliatywna w Praktyce*. 2017; 11(2): 41–47.
2. Przewłocka B. Podstawowe mechanizmy działania przeciwbólowego opioidów. *Medycyna Paliatywna w Praktyce*. 2017; 11(2): 48–54.
3. Przewłocki R. Mechanizmy uzależnienia od analgetyków opioidowych. *Medycyna Paliatywna w Praktyce*. 2017; 11(2): 55–60.
4. Wordliczek J, Zajączkowska R, Leppert W. Farmakoterapia bólu neuropatycznego. *Medycyna Paliatywna w Praktyce*. 2017; 11(2): 61–73.
5. De Walden-Gałuszko K. Możliwości poprawy jakości życia pacjentów u kresu życia. *Medycyna Paliatywna w Praktyce*. 2017; 11(2): 74–77.
6. Damps-Konstańska I, Cynowska B, Kuziemski K, i wsp. Zintegrowany model opieki nad chorymi na przewlekłą obturacyjną chorobę płuc (POChP) w praktyce lekarza rodzinnego. *Forum Medycyny Rodzinnej* 2012; 6. ; 1: 14–23.
7. Ciećko W, Bandurska E, Zarzeczna-Baran M, Siemińska A. Analiza jakości życia pacjentów w zaawansowanej fazie chorób przewlekłych. *Medycyna Paliatywna w Praktyce*. 2017; 11(2): 84–90.

Leszek Pawłowski¹, Wojciech Leppert^{2,3}

¹Department of Palliative Medicine, Medical University of Gdansk, Poland

²Department and Clinic of Palliative Medicine, Poznan University of Medical Science, Poland

³Department of Quality of Life Research, Medical University of Gdansk, Poland

Report on the 10th Anniversary Conference of journal “Palliative Medicine in Practice”

The 10th Anniversary Conference of “Palliative Medicine in Practice” journal organized by Via Medica publishing was held between 13–14 October, 2017 in Gdańsk. The Conference had jubilee nature and it was combined with the 10th Anniversary of “Palliative Medicine in Practice”, which has been published since 2007. During the opening ceremony prof. Wojciech Leppert expressed his gratitude to prof. Małgorzata Krajnik from Nicolaus Copernicus University in Toruń, for creation and development of the journal as well as long-lasting work as the Editor-in-Chief. Professor greeted special guests: Wiesława Pokropska, MD, National Consultant in the field of Palliative Medicine, prof. Sam Ahmedzai from the University of Sheffield and prof. David Olivier from the University of Kent, who is Vice Editor-in-Chief of “Palliative Medicine in Practice”.

During the first session of the Conference titled “Current state and development prospects”, prof. Sam Ahmedzai delivered the speech “Assessment of the quality of life in palliative care”, which introduced the participants in the topics concerning the quality of life, which were the leading theme of the Conference. Prof. Ahmedzai referred to his extensive clinical practice experience in medical care of cancer patients and emphasized the need for the individual approach to patient, which requires the adjustment of the medical treatment to the individual needs and preferences of the patients and caregivers. The similar attitude was

presented by prof. David Olivier, who explained the necessity to implement palliative care in patients with progressive neurological diseases, who are deprived of such a possibility. Patients with diagnosed incurable disease should be covered with palliative care from the very beginning, and that the scope of health and care services for the individual patient and caregiver’s needs at each stage of the treatment should be taken into consideration as well. Moreover, prof. Oliver presented the list of ethical concerns, which should be discussed by physician and patient at the end of life as a part of advance care planning. Cardiopulmonary resuscitation (CPR), gastrostomy, psychosocial and spiritual problems were included. Another issue highlighted by the Professor was the support for patients’ families and caregivers as well as personnel of health care institutions involved in the healthcare of patients with neurological disorders [1].

After the first round of discussion, Elwira Góraj, MD, PhD shared the presentation, titled “Zoledronic acid in palliative care patients” treated about the usage of bisphosphonates in pain treatment.

Pain treatment in palliative care patients was one of the main topics during the Conference. In the second session titled “Theoretical basis of pain treatment”, prof. Barbara Przewłocka from the Institute of Pharmacology, Polish Academy of Science in Cracow, presented mechanisms of analgesic effects of opioids. The characteristics of three opioid receptor

Adres do korespondencji: Leszek Pawłowski
Department of Palliative Medicine, Medical University of Gdansk
Dębinki 2 St., 80–211 Gdańsk
tel./fax: 583491573
e-mail: lpawlowski@gumed.edu.pl

Medycyna Paliatywna w Praktyce 2017; 11, 3, 129–131
Copyright © Via Medica, ISSN 1898–0678

types, its subtypes and the terminology according to the Nomenclature Board of International Union of Basic and Clinical Pharmacology (IUPHAR) were discussed. The problem of affinity of the particular medicines with opioid receptors, the effects of activation of opioid receptors in acute pain and analgetic effects of opioids in chronic pain as well as new medicines and pain therapies were discussed [2]. The difficult subject concerning the mechanisms of opioid analgesics addiction was presented by prof. Ryszard Przewłocki from the Institute of Pharmacology, Polish Academy of Science in Cracow. He classified the disruption of opioids usage to recurrent and chronic central nervous system diseases, presented symptoms and new treatment perspectives and further research and therapies for opioid addictions [3]. The speech by prof. Jan Dobrogowski addressed the role of cannabinoids in the treatment of chronic pain. Łukasz Przystał, MD, PhD focused on the neurophysiology of pain in neonates from neurological perspective, indicating the methods of the identification and assessment of pain in this group of patients.

Małgorzata Malec-Milewska, MD, PhD tried to give the answer to the question on how to treat a breakthrough pain.

Two lectures about the treatment and the pharmacotherapy of neuropathic pain were delivered by prof. Jerzy Wordliczek from the Clinic of Interdisciplinary Intensive Care at the Jagiellonian University Medical College in Cracow, during the third session "Treatment of pain and dyspnea" [4]. The first lecture was devoted to first-, second-, third- and fourth-line medicine application in neuropathic pain, while the second one to the role of analgesics (adjuvants). Tomasz Dzierżanowski, MD, PhD advised participants on how to choose breakthrough pain treatment.

Apart from pain treatment, other burdensome symptoms in palliative care patients were described. Zbigniew Żylicz, MD, PhD gave a presentation about patients with liver cancer, prof. Małgorzata Krajnik from the Department of Palliative Care, Ludwik Rydygier Collegium Medicum, UNC in Bydgoszcz presented the treatment of dyspnoea in cancer patients.

During the second day of the Conference, apart from the paper session, focused on the quality of life, psychooncology, palliative care for patients with COPD and advanced renal failure. Prof. Krystyna de Walden-Gatuszko from the Faculty of Psychiatry, University of Warmia and Mazury in Olsztyn described different ways to improve the quality of life in palliative care patients basing on the study results and literature. She highlighted the improvement of mental condition, the role of sense of humor, hope, optimism, curiosity and creativity. In addition, prof. de Walden-Gatuszko

presented the quality of life in palliative care development [5].

Methodological aspects of the quality of life have been presented by prof. Mikołaj Majkowiak from the Department of Psychology, Medical University of Gdańsk. He described quality of life instruments and their adaptation to the Polish standards. Prof. Wojciech Leppert delivered a speech about the quality of life of patients with chronic pain.

The president of the Polish Psychooncological Society and the head of Department of Applied Psychology, Medical University of Lublin (*Polskie Towarzystwo Psychoonkologiczne*) Marzena Samardakiewicz, PhD, familiarized participants with the perspectives of psychooncological development. She described genesis and development of psychooncology in Poland and worldwide, as well as, the outcomes of the cooperation between the Polish Psychooncological Society and Educational Research Institute in Warsaw on the national qualifications framework for psychooncologists. She also emphasized the importance of training for medical personnel in psychooncology, advocated introducing changes in provisions of regulations regarding health care financing, which are supposed to help cancer patients and their families.

The fifth session titled "Palliative care for non-cancer patients" was opened with a lecture on palliative care in patients with chronic obstructive pulmonary disease (COPD) by Iwona Damps-Konstańska, MD, PhD from the Clinic of Allergology, Medical University of Gdańsk. Iwona Damps-Konstańska focused on the problems of patients at the end-of-life, ways of support and she shared her extensive experience with participants of integrated model of care for patients with COPD [6]. Prof. Monika Lichodziejewska-Niemierko from the Department of Palliative Medicine, Medical University of Gdańsk discussed the newest standards of treatment of palliative care patients with chronic kidney disease in her lecture "Palliative care in patients with chronic kidney disease". Moreover, she underlined that each patient with advanced disease should be treated on an individual basis, while deciding about the implementation of renal replacement therapy in case of persistent therapy.

During the paper session short presentations of the research results were presented as well as case reports of different aspects of palliative care. Weronika Ciećko from the Student Science Club "Economics and Management in Health Care", Medical University of Gdańsk gave a presentation "The analysis of the quality of life of patients at the advanced stage of chronic diseases". She presented the results of the survey conducted among 81 patients with advanced disease, with the use of EQ-5D-5L questionnaire [7]. The next two papers were introduced by Janina Kokoszka-Pasz-

kot, MD, PhD. The first one treated about the results of the quality of life of elderly patients treated with cytostatic drugs, while the second one was devoted to peripheral neuropathy caused by treatment with cytostatic drugs and its effect on physical performance among cancer patients.

Ilona Poćwierz-Marciniak reported the results of the pilot study on the reasons for undertaking the job in palliative care. Renata Cwiek, MD, PhD in the case report tried to answer the question if the patient should decide about the place of treatment and the treatment itself. Justyna Janiszewska, PhD closed the Conference with her speech “Mental well-being in advanced somatic symptom disorder”, which presented the examination results conducted together with Joanna Kozaka, PhD from the Department of Clinical Psychology and Neuropsychology, Medical University of Gdańsk. In the summary of the conference, prof. Wojciech Leppert invited all the guests to participate in the 11th Conference of “Medycyna Paliatywna w Praktyce” post Research Congress EAPC (Euro-

pean Association for Palliative Care), which will take place between 8–9 of June, 2018 in Gdańsk.

References

1. Oliver D. Palliative care for people with neurological disease. *Medycyna Paliatywna w Praktyce*. 2017; 11(2): 41–47.
2. Przewłocka B. Podstawowe mechanizmy działania przeciwbólowego opioidów. *Medycyna Paliatywna w Praktyce*. 2017; 11(2): 48–54.
3. Przewłocki R. Mechanizmy uzależnienia od analgetyków opioidowych. *Medycyna Paliatywna w Praktyce*. 2017; 11(2): 55–60.
4. Wordliczek J, Zajączkowska R, Leppert W. Farmakoterapia bólu neuropatycznego. *Medycyna Paliatywna w Praktyce*. 2017; 11(2): 61–73.
5. De Walden–Gałaszko K. Możliwości poprawy jakości życia pacjentów u kresu życia. *Medycyna Paliatywna w Praktyce*. 2017; 11(2): 74–77.
6. Damps–Konstańska I, Cynowska B, Kuziemski K, et al. Zintegrowany model opieki nad chorymi na przewlekłą obturacyjną chorobę płuc (POChP) w praktyce lekarza rodzinnego. *Forum Medycyny Rodzinnej* 2012; 6. ; 1: 14–23.
7. Ciećko W, Bandurska E, Zarzeczna–Baran M, Siemińska A. Analiza jakości życia pacjentów w zaawansowanej fazie chorób przewlekłych. *Medycyna Paliatywna w Praktyce*. 2017; 11(2): 84–90.